

ישיבת דרישה

"לוחות ושברי לוחות"

תשובת הלוחות השבורים

"ישיב כוחך ששיברת"

שני מדרשים, בתלמוד הבבלי ובתלמוד הירושלמי, מתמקדים באותם הרגעים הקשים של שבירת לוחות הברית. שניהם מגיעים למסקנה מפתיעה: הקב"ה לא כועס על משה רבינו ששבר את הלוחות, אלא בדיוק להפך – הקב"ה משבח אותו ותומך במעשהו.

בבלי מנחות ע"ט

"אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשָׁמַתָּם בְּאֶרֶץ – תִּנִּי רַב יוֹסֵף: מְלַמֵּד שֶׁהַלּוּחוֹת וְשִׁבְרֵי לּוּחוֹת מוֹנִיחִין בְּאֶרֶץ. מִכָּאן לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁשָׂכַח תַּלְמוּדוֹ מִחֲמַת אוֹסוֹ, שָׂאִין נוֹהֲגִין בוֹ מְנַהֵג בְּזִיּוֹן. אָמַר רִישׁ לְקִישׁ: פְּעָמִים שָׁבִיטוּלָה שֶׁל תּוֹרָה זֶהוּ יְסוּדָהּ, דְּכִתְיָב: "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לַמֶּשֶׁה: יִישַׁר כְּתָב שִׁבְרֵיךָ."

ירושלמי תענית פרק ד' הלכה ה

"וַיִּחַר אֵף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת הַלּוּחוֹת וַיִּשְׁבַּר אוֹתָם תַּחַת הַהָר" – תִּנִּי רַבִּי יִשְׁמַעֵאל: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר לוֹ שִׁיִּשְׁבְּרֵם. [שְׁנַאָמַר] "וְאֶתְּבַעַל עַל הַלּוּחוֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ." אָמַר לוֹ. יֵפֶה עֲשִׂיתָ שִׁשִּׁיבְרֵיךָ."

ריש לקיש בגמרא ורבי ישמעאל בירושלמי דורשים שניהם את המילה "אשר", שמופיעה פעמיים באותו הפסוק ("אשר היו על הלוחות... אשר שיברת"), ושומעים בה לא "אשר" אלא "אשריך" – לא רק על דעתו-שלו שבר משה את הלוחות, אלא גם על דעת הקב"ה. על מה משבח הקב"ה את משה?

לוחות ושברי לוחות

הירושלמי ממשיך ומתאר את מעשה שבירת הלוחות כרגע דרמטי של "משיכת חבל" בין משה לקב"ה על הלוחות. משה לא רק שובר את הלוחות, הוא "חוטף" אותם מידי הגבורה.

ירושלמי תענית פרק ד' הלכה ה

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה. והיה משה תפוש בטפחים והקדוש ברוך הוא בטפחים וטפחיים ריח באמצע. כיון שעשו ישראל אותו מעשה ביקש הקדוש ברוך הוא לחוטפן מידו של משה. וגברה ידו של משה וחטפן ממנו.

הוא שהכתוב משבח בסוף ואומר "ולכל היד החזקה" – ייא שלמא על ידא דגברת על מינא (יהא שלמא ליד דגברה יותר ממני)

רבי יוחנן בשם רבי יוסה בר אביו. [הלוחות] היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן. [דכתיב] "ואתפוש בשני הלוחות."

על מה נלחם משה? למה היה כל כך חשוב להחזיק בלוחות, אם בסוף הם נשברו?

משה מבקש דווקא את הקיום של הלוחות בעולם. הוא לא מוכן לתת להם לפרוח, ולא מוכן לתת לקב"ה לחטוף אותם ולשמור אותם אצלו. משה מבקש להנכיח את המציאות המורכבת בעולם – להניח את שברי הלוחות בארון הברית, לצד הלוחות השניים, השלמים, שמייצגים את התיקון.

נקודת מבט דומה, שמוצאת ניצוץ של אור בתוך מה שנראה כשבר גדול, קיימת גם במדרשים על החורבן.

איכה רבה ד' יד

"כִּלְהֵי ה' אֶת חֲמַתוֹ שִׁפְףָה חֲרוֹן אַפּוֹ, " אָמַר רַבִּי אֲרָבֶעַ שְׁפִיכוֹת לְטוֹבָה וְאַרְבַּע שְׁפִיכוֹת לְרָעָה. [...] "כִּלְהֵי ה' אֶת חֲמַתוֹ שִׁפְףָה חֲרוֹן אַפּוֹ וַיִּצַּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן", כְּתִיב (תהלים עט, א): "מִזְמֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים בָּאוֹ גוֹיִם בְּנַחֲלֹתָהּ, " לֹא הוּא קָרָא צְרִיחַ לְמִימַר אֲלֵא בְּכִי לְאַסָּף, נְהִי לְאַסָּף, קִינָה לְאַסָּף, וּמָה אָמַר מִזְמֹר לְאַסָּף, אֲלֵא מִשָּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׁעָשָׂה בֵּית חֶפְזָה לְבָנוֹ וְסִידָה וְכִזְרָה וְצִירָה, וַיִּצַּא בָנוּ לְתַרְבוֹת רָעָה, מִיַּד עֲלֵה הַמֶּלֶךְ לְחֶפְזָה וְקָרַע אֶת הַיְלָאוֹת וְשָׁבַר אֶת הַקְּנִיּוֹת, וְנָטַל פְּדָגוּג שְׁלוֹ אִיבּוֹב שֶׁל קְנִיּוֹת וְהִיָּה מְזַמֵּר. אָמְרוּ לוֹ, הַמֶּלֶךְ הִפָּךְ חֶפְזוֹ שֶׁל בָּנוּ וְאֶת יוֹשֵׁב וּמְזַמֵּר, אָמַר לָהֶם מְזַמֵּר אֲנִי שֶׁהִפָּךְ חֶפְזוֹ שֶׁל בָּנוּ וְלֹא שִׁפְףָה חֲמַתוֹ עַל בָּנוּ. כֹּה אָמְרוּ לְאַסָּף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַחֲרִיב הֵיכַל וּמְקַדֵּשׁ וְאֵתָה יוֹשֵׁב וּמְזַמֵּר, אָמַר לָהֶם מְזַמֵּר אֲנִי שֶׁשִּׁפְףָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲמַתוֹ עַל הָעַצִּים וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא שִׁפְףָה חֲמַתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב: "וַיִּצַּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוֹדֹתֶיהָ."

אסתר רבה, פתיחתא י"א

אָתָּה רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן וְעַבְדָּהּ פִּלְגוּ, כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי מִשְׁמַשׁ צָרָה, וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְהִיָּה שְׁמֵחָה. [...] אָתִּיבּוֹן לִיהַ (ירמיה לח, כח): "וְהִיָּה כַּאֲשֶׁר נִלְכְּדָה יְרוּשָׁלַיִם." אָמַר לוֹן אִף הֵיא אִינָה צָרָה אֲלֵא שְׁמֵחָה, שָׁבוּ בַיּוֹם נוֹלַד מְנַחֵם וְנָטְלוּ יִשְׂרָאֵל אֲפוּכֵי עַל עֲוֹנוֹתֶיהֶן, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל אֲפוּכֵי גְדוּלָה נָטְלוּ יִשְׂרָאֵל עַל עֲוֹנוֹתֶיהֶן בְּשָׁעָה שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הֲדָא הוּא דְכְּתִיב (איכה ד, כב): תָּם עֲוֹנָה בַת צִיּוֹן.

מכות כ"ד ע"א

וּכְבֹּר הִיָּה רַבֵּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָא מֵהַלְכִין בְּדֶרֶךְ [...] פַּעַם אַחַת הָיוּ עוֹלִין לְיְרוּשָׁלַיִם, כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְהַר הַצּוֹפִים קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם, כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת רָאוּ שׁוֹעַל שֶׁיִּצָּא מִבַּיִת קָדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים, הִתְחִילוּ הֵן בּוֹכִין וְרַבִּי עֲקִיבָא מְצַחֵק. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְצַחֵק? אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: מְקוֹם שֶׁכְּתוּב בּוֹ "וְהִזָּר הַקָּרֵב יוֹמֵת", וְעַכְשָׁיו שׁוֹעֲלִים הֵלְכוּ בּוֹ, וְלֹא נִבְכָּה?! אָמַר לָהֶן: לָכֵה אֲנִי מְצַחֵק, דְכְּתִיב: "וְאָעִידָה לִי עֵדִים נְאֻמָּנִים אֶת אוֹרֵיהַ הַכֹּהֵן וְאֶת זְכָרֵיהַ בֶּן יְבָרְכֵיהוּ" [...] עַד שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אוֹרֵיהַ הַיְיָתִי מִתִּירָא שֶׁלֹּא תִתְקַיְּמִים נְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכָרֵיהַ, עַכְשָׁיו שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אוֹרֵיהַ – בְּיָדוֹעַ שֶׁנְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכָרֵיהַ מִתְקַיְּמָת. בְּלִשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא נִיחַמְתָּנוּ, עֲקִיבָא נִיחַמְתָּנוּ.

המדרש מלמד אותנו שגם כשהקב"ה כועס עלינו ושופך את חמתו, לא תמיד זה לרעתנו. החורבן עשוי להיות דווקא הצלה מעונש גדול הרבה יותר, או פתח והבטחה שהגאולה עוד תבוא.

אם כך, איזו נקודת אור נוכל למצוא בשבירת הלוחות? איזה תיקון היא מאפשרת לנו? נלמד יחד מתורותיהם של רבי נחמן ושל רב צדוק ב"פרי צדיק".

בואה של השכחה לעולם

כבר בגמרא במנחות, מקשר רב יוסף בין שבירת הלוחות לשכחה: "מפאן לתלמיד חכם ששכח תלמודו", ורבי נחמן ממשיך ועוסק בזיהוי זה.

ליקוטי מוהר"ן תורה רי"ז

זכרו תורת משה (סוף מלאכי) – ראשי-תבות תמז, חסר ואו. כי אז, בתמוז, צריכים להמשיך הזכרון לתקן השכחה, כי אז נתהיה השכחה, כי על-ידי הלוחות שנשתברו בחדש תמוז נתהיה השכחה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (עירובין נד): אלמלא לא נשתברו הלוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל,

ועל-כן חסר ואו מתמז כנ"ל, כי מאחר שנשתברו הלוחות נסתלק הוואו, כי הלוחות הם בחינת ואו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"ב יד): הלוחות ארפן ששה ורחבן ששה:

גם זמן מתן תורתנו – ראשי-תבות תמז. כי בתמוז נתנו הלוחות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא ד:). וגם כאן חסר ואו, מחמת שאז נשתברו הלוחות, שזהם בחינת ואו, כנ"ל:

• איזה אור יכול להימצא בשכחה?

שיחות הר"ן כ"ו

אצל העולם השכחה היא חסרון גדול בעיניהם.

אבל בעיני, יש בהשכחה מעלה גדולה. כי אם לא הייתה שכחה, לא היה אפשר לעשות שום דבר בעבודת ה', אם היה זוכר כל מה שעבר לא היה אפשר לו להרים את עצמו לעבודתו יתברך בשום אופן, גם היו מבלבלים את האדם מאד כל הדברים שעוברים עליו. אבל עכשו על-ידי השכחה נשכח מה שעבר. ואצלו הדבר, שכל מה שעבר והלה, נפסק והולך לחלוטין! ואינו חוזר בדעתו עוד כלל. ואינו מבלבל כלל עצמו עוד במה שכבר עבר והלה וכו'.

וענין זה הוא דרך עצה טובה גדולה מאד בעבודת ה', כי על-פי רב יש להאדם בלבולים רבים וערובוב הדעת מאד ממה שחלף ועבר. [...] על-כן השכחה היא עצה טובה גדולה מאד לזה, שתקף ומיד שחולף ועובר הדבר, יעביר ויסלק אותו מדעתו לגמרי, ויסיח דעתו מזה לגמרי. ולא יתחיל לחשב עוד במחשבתו בענין זה כלל. והבן הדבר היטב, כי הוא דבר גדול מאד.

ואיתא בספרים: שבשביל זה נתן השכחה כדי שתהא התורה חביבה על לומדיה תמיד כשעה הראשונה. כי על-ידי השכחה נשחוזר ובא ולומד אפלו מה שכבר למד, הוא אצלו כחדשות וחביב עליו. ואיתא משל, על הלומד ושוכח, ששכרו אנשים למלאת חביות והחביות היו נקובים וכל מה שהיו שופכין לתוך החביות נשפך לחוץ, והטפשים אמרו: 'הואיל וחוזר ונשפך לחוץ, למה לנו ליגע ולמלאת מאחר שאחר-כך נשפך?!'

אבל החכם אמר: 'מה לי בזה? הלא פורעין לי על היום, ושכרי לא יקפח מפל יום ויום, כי אני משכר לימים ומה לי אם נשפך?'

כך אף-על-פי ששוכח למודו, שכרו לא יקפח מפל יום ויום.

ודע, שלעיתים מזכירין את האדם כל מה שלמד. אף אם שכח. גם בני אדם השומעים התורה של הצדיק האמת ואינם מבינים אותה, לעתיד בעולם הבא יבינו. כי עקר התורה היא להנשמות, שבעולם הבא יהיו הנשמות בקיאים ומשיגים היטב את התורה שלמד ושמע האדם בעולם הזה. אשרי המבטל ימיו בתורה ועבודה הרבה.

רבי נחמן מציע מעלה גדולה בשכחה – היא מאפשרת לאדם להניח בצד את הכאבים, המכשולים והבלבולים, ופותחת פתח ללימוד מחודש. הוא גם מבטיח ללומד שגם אם ישכח את לימודו, הוא יקבל שכר על הלימוד ולעתיד לבוא – יזכור ויבין את כל מה שלמד.

רבי צדוק מוצא מעלה גדולה עוד יותר בשכחה:

פרי צדיק, ספר קדושת שבת ז'

ולפי שדברות הראשונות היו קודם החטא דאלמלא חטאו לא נתנה להם אלא תושב"כ. ע"כ לא נרמז שם השכר דהשגת תושבע"פ. ומ"ש (ב"ק שס) לפי שעתידין להשתבר היינו משום דבאמת א' (סוף חולין) למען ייטב לעולם שכולו טוב. ואז יתגלה האור כי טוב הגנוז לכל הנפשות דישראל בלא העלם כלל. וא"כ גם מצד בהירות והתגלות אור דתושב"כ שבראשונות היל"ל ג"כ למען ייטב אלעתידי. וע"כ א' משום שישתברו דשבירת הלוחות הוא ביטול התורה. וכמ"ש (מנחות צט.) משברי לוחות דמונחים בארון לנהוג כבוד בזקן ושוכחין צריכים לעמל וליגע ביותר לאוקמי גירסא (לעמוד על הלימוד) ששיברת". כי ע"י שלמדין ושוכחין צריכים לעמל וליגע ביותר לאוקמי גירסא (לעמוד על הלימוד) ולהגביר כח יותר. וזהו בביטול של התגלות גוף התורה שע"י הגברת כח ביגיעה יותר יוכלו להחזירה וכ"ש ר"ח (כתובות קג:) אי ח"ו משתכחא תורה מישראל מהדרנא בפלפולי. וע"כ אלו הי' כתוב שם ייטב היינו שהי' שם מהתגלות הטוב שבתורה והי' השבירה גם לזה שהי' ביטול גם להגברת הכח בהתחכמות.

המאמץ שבלימוד המחודש לאחר השכחה, מסביר רב צדוק, מגביר את כח הלימוד שלנו ומוסיף עוד אור וטוב בעולם.

יהפוך לנו למחול אבלנו

נסיים בתורה מתוך ה"שפת אמת", שמזכירה לנו את ההזדמנות הגדולה לתיקון ששלושת השבועות מעמידים בפנינו, ואת האור הגדול שמחכה לנו לאחר התיקון.

שפת אמת במדבה, בלק [תרמ"ו]

קודם החטא היו מוכנים בני"י לקבל לוחות הראשונות בקולי קולות היינו שהי' מתוקן כל העולם והיו משועבדים כל האומות תחת בני"י ולא הי' הסט"א יכול לעכב התפשטות התורה והי' הולך מסוף העולם כו'. אך אחר החטא נאמר אין לך יפה מן הצניעות שצריך להיות התקונים בהסתר. וזה הי' מקטרג אותו רשע באשר בני"י חטאו ואינם יכולין לתקן ולקבל הקול גדול. אכן באמת כל זה עשו הרשעים. וע"י מלחמת עמלק נתרשלו בני"י מלהיות מוכן לתקן הכל. ולכן נשבע הקב"ה שאין שמו שלם עד שימחה שם עמלק במהרה בימינו. ואז יתקדש שמו הגדול. ואיתא שברי לוחות מונחים בארון. והיינו כי בודאי המתנה שנתן לנו הקב"ה לא הי' למגן ואם כי אז לא היינו ראויים לקבל ונגנז בארון ונשברו הלוחות ב"י"ז בתמוז וצריכין לתקן כל אלה השברים וזה היא באמת כמו פיזור וגלות בני"י בכל הארצות כדי ללקוט אותן השברים וכשיתוקן הכל נוכל לקבל הלוחות הראשונים. ולכן איתא בשם האר"י ז"ל חג לה' מחר שלעתידי יהי' י"ז בתמוז יו"ט כי מצד נתינת הלוחות בודאי. הי' יו"ט גדול. ורק מצד שא"י לקבל נהפך לנו לאבל מחולנו. וכשיתוקן הכל יהפך לנו שבעה עשר בתמוז לששון ושמחה. וכמ"ש צום הרביעי כו' יהי' לששון:

